
HISTORIOGRÁFIA ÉS MŰVELŐDÉSTÖRTÉNET

Magyar látószög

A kötet *Anderle Ádám* elmúlt években, jobbára külföldi konferenciákon és folyóiratokban megjelent tanulmányait gyűjtötte össze, öt fejezetbe rendezve.

Az első rész (*Historiográfiai témák*) a magyar hispanisztika helyzetéről ad áttekintést, illetve az Európai Latinamerikanista Történészek Társasága (AHILA) – amelynek Anderle egy ciklusban elnöke, három ciklusban vezetőségi tagja volt – történetét tekinti át, elemezve a társaságban jelenlévő két eltérő orientációs irányzatot (*Európaiság vagy atlantizmus*).

A történeti áttekintés megállapítja, hogy Magyarországon a hispán világgal foglalkozó kutatások viszonylag közeli múltra tekintenek vissza. Spanyolország és Latin-Amerika modernkori történelmével elsők között Wittman Tibor foglalkozott Szegeden, itt jött létre az első *Latin-Amerika Története Kutatócsoport is* (1982), amelyből 1993-ban megszületett a Hispanisztika Tanszék. A jó nemzetközi kapcsolatokkal rendelkező Kutatócsoport elnyerte azt a jogot is, hogy 1987-ben megrendezhette az Európai Latin-amerikanisták Szövetségének (AHILA) VIII. Kongresszusát, amelyen 32 országból több mint 200-an vettek részt.

Az AHILA (1971) létrehozásának az volt a célja, hogy egyfajta műhelyként és fórumként szolgáljon az európai kutatók számára a politikai és kulturális sokszínűség jegyében. A szerző 1987-1990 közötti elnöksége idején elsődleges célja az volt – tudjuk meg –, hogy lehetőség szerint Közép-Kelet-Európa minden országának Latin-Amerika-kutatóit az AHILA-ba integrálja.

2000 után azonban heves vita alakult ki a társaságban a későbbi *junta directiva* vezetése alatt, mivel az európai túlsúly helyett inkább a tengementúli, atlanti kapcsolatok kiépítésére koncentrált. Két tábor alakult ki: az európai kapcsolatok erősítésének támogatói álltak szemben az „atlanti” tehát latin-amerikai kapcsolatok kiszélesítésének előmozdítóival. Ezért egyre több európai kutató lépett ki a Társaságból. A válság a 2003-as castellóni kongresszuson oldódott meg egy új szervezeti szabályzat elfogadásával, amely az egyensúly felé való törekvést fejezte ki. A tanulmány e kongresszus vitaanyagaként született.

A másik írás (*A hispanisztika Magyarországon*) egy spanyol nyelvű kötet (*Repertorio de hispanistas de Hungría*) bevezető írásaként jelent meg.

Az ELTE után a Szegei Tudományegyetem vált a hispán kutatások második intézményes központjává, de több centrum is született. E tanulmány ennek kutatási eredményeit foglalja össze. A magyar hispanistikáról szóló áttekintés rámutat arra, hogy az ELTE mellett, amely az irodalomtudományi kutatások központja lett, Pécsen és Veszprémben születtek még színvonalas történeti és politikatudományi központok.

A kötet második fejezete a *latin-amerikai baloldal* kérdéseivel foglalkozik. E tanulmányok újdonsága, hogy az 1990 után kutathatóvá vált magyar külügyi iratok alapján vizsgál meg latin-amerikai kérdéseket, Kuba és Nicaragua néhány problémáját mutatva be. Külön figyelmet érdemelnek a kubai magyar követség jelentései a *kubai szocializmus válságáról (1975-89 között)*, és a *kubai faji előítéletekről*, illetve a *nicaraguai sandinista kormány és a szocialista országok kapcsolatáról*. A nagyköveti jelentésekből kitűnik, kubai misszióinktól nagyon tárgyyszerű, mély ismeretekről bizonyosságot adó, pontos információkat olvashatunk, amelyek reálisan mutatják be a sziget-országot. Ezzel szemben nicaraguai nagykövetünk jelentései felszínesek, s talán ellenségesek is a sandinistákkal szemben, és miközben a kommunista miniszterek befolyásának növekedését prognosztizálja, az USA nagykövetével barátkozik. A nagykövetet megbízhatatlan jelentései miatt haza is hívták.

E fejezet egy másik témája az „*antillanismo*” vagyis a Karib-térség identitástudata, különös tekintettel Kubára. Az antillanismo mint jelenség a XIX. században született, legismertebb képviselője José Martí és a Puerto Rico-i José María Hostos volt. Ideológiájának alapját az képezte, hogy a XIX. század második felében az Antillák és a karibi szigetek még mindig gyarmati szerepbe voltak kényszerítve, holott a déli kontinens nagy része addigra már kivívta függetlenségét. A függetlenség utáni erős vágy vezetett el a kölcsönös szolidaritás és összefogás megszületéséhez. A szerző, aki már a tanulmány címében is felteszi a kérdést: *Antillanismo: utópia vagy valóság?* – arra a következtetésre jut, hogy ma már ez inkább nosztalgikus utópia.

Két tanulmány is foglalkozik a *Guevara*-kérdéssel.

Ernesto Che Guevara nemrég magyarul is megjelent híres könyve, *A gerillaharcos kézikönyve* a fókuszelmélet alapja s a latin-amerikai gerillák kézikönyve is lett. A szerző bemutatja, hogy Guevara leírása a kubai forradalomról hamis. Guevara leírásával ellentétben, először az egész országban illegális szervezeteket létrehozó párt, a *Július 26-a Mozgalom* jött létre, s

csak ezután indult meg a gerillaharc, amelyet e mozgalom táplált, s több tízezres milíciájával támogatott.

A másik tanulmány a két argentin, Juan Domingo Perón és Ernesto Che Guevara politikai programjának összehasonlítására vállalkozott. A szerző abból indul ki, hogy bár más-más generációt képviseltek, hasonló politikai-kulturális és társadalmi-gazdasági hatások érték őket. Alapvető élményük ugyanaz, vagyis a korabeli Argentína és Latin-Amerika elmaradottsága, politikai és kulturális függése, és a hatalmas társadalmi igazságtalanságok. Hasonlóak abból a szempontból is, hogy az 1945 utáni világpolitikai helyzetben mindketten tisztában voltak az Egyesült Államok agresszív jelenlétével a kontinensen (dollárdiplomácia és furkósbót-politika), és a Karib-térség, illetve a többi latin-amerikai állam kiszolgáltatott helyzetével. Ezért koncepciójuk is sokban hasonlított. Egy igazságos világ megteremtéséhez harmadik utat kerestek, vagyis a korábbi alternatívák, a szovjet kommunizmus, a fasizmus és a kapitalizmus-imperializmus egyértelmű elutasítása jellemzi mindkettőt. Konkrét, reálpolitikai elképzeléseik pedig meglepően hasonlóak. A megvalósításhoz vezető utat azonban másképp képzelték.

Mind Perón, mind Guevara fontosnak tartotta a nemzeti ipar modernizációját, az agrárreformot, a belső piac fejlesztését, mivel ezáltal felszámolható a külföldi függés. Mit értettek modernizáción? Egy szilárd államot, melyben csupán egyetlen párt létezik, mivel így elkerülhetik a társadalmi, politikai konfliktusokat, amelyek a többpárt-rendszerből erednek. Az állam és a párt élén pedig egy erős, karizmatikus vezér áll, aki képes a tömegek mozgósítására. Azt is fontos azonban megemlítenünk, hogy gondolkodásuk és ideológiaijuk különbözik a módszer, radikalizmus, és a megvalósítás ütemének tekintetében. Guevara sokkal gyorsabb és radikálisabb változásokat sürgetett.

A kötet harmadik része a *spanyol–magyar kapcsolatok* történetével foglalkozik. Tulajdonképpen Anderle *A magyar–spanyol kapcsolatok ezer éve* (2006) című kötetének egy-egy előtanulmányát olvashatjuk spanyolul, a magyar zárandoklásról, az 1956-os forradalom spanyol visszhangjáról, illetve egy összefoglaló tanulmányt az említett könyvről, amelyet a szerző Madridban a Külügyi Akadémián ismertetett. A részletes ismertetéstől, éppen a közben megjelent magyar nyelvű könyv miatt talán eltekinthetünk.

A könyv negyedik fejezete a *latin-amerikai magyar emigráció* kutatásának néhány kérdését tárja az olvasó elé. Fontos előjáróban hangsúlyozni, hogy a latin-amerikai magyar emigráció kutatásának központja régóta Szeged. Itt már eddig is több doktori értekezés született ilyen témakörben.

A magyar emigráció-kutatás egyik fontos aspektusa, hogy az *1945 utáni időszakról* és az aktuális témákról és problémákról sokáig nem eshetett szó.

Az emigráció-történet tabu témának számított a kommunista-szocialista periódusban. Egyrészt Magyarországnak alig volt diplomáciai kapcsolata latin-amerikai országokkal, másrészt a nagykövetségek is főleg a baloldali szimpatizánsokkal tartották a kapcsolatot. A kivándorló magyarok nagy része pedig elutasított mindennemű kapcsolatot a magyar állammal, így a nagykövetségekkel is. Az is közrejátszhatott a kutatások hiányában, hogy a Rákosi rendszerben „aki nincs velünk, az ellenünk van” alapelvet követték, ezáltal megakadályozták az összes nem-baloldali nézeteket valló magyar kolóniával és szervezettel való kapcsolat létrehozását és fenntartását.

Később a Kádár-rendszer már nyitottabb volt, ezáltal „aki nincs ellenünk, az velünk van” szlogen vált követendővé. Szintén ekkor támadt fel újra az érdeklődés az emigrációban élő magyarok sorsa és története iránt. A nagykövetségeknek és konzulátusoknak ezentúl részletesen be kellett számolniuk a magyar kolóniák helyzetéről, és támogatásukról kellett gondoskodniuk (könyvekkel, magazinokkal, újságokkal látták el a magyar közösségeket, stb.). 1960-80 között több új magyar nagykövetség nyílt Latin-Amerikában, a nagyköveti jelentések pedig értékes információkkal szolgáltak a kolóniák életéről, tevékenységéről. Ezeket a jelentéseket azonban titkosították, és csak a 90-es évektől váltak kutathatóvá.

Az 1945 utáni magyar kolóniák történetének kutatásához a budapesti Országos Széchényi Könyvtár nagy segítséget jelentett, mivel hatalmas gyűjteménnyel rendelkezik a magyar kolóniák által Latin-Amerikában kiadott magyar nyelvű újságokból és magazinokból. A külügyminisztériumi iratok pedig az Országos Levéltárban tekinthetők meg. Részletesen beszámolnak a magyar kolóniákról, ezek biztosították az 1945 utáni magyar emigráció-kutatás elsődleges forrását.

E fejezetben egy hosszabb tanulmány foglalja össze a *latin-amerikai magyar emigráció történetét*, külön kitérve arra, hogy a magyar kormányok hogyan viszonyultak az emigrációhoz, milyen intézkedéseket hoztak a lassítására (pl. az első emigrációs törvényt 1881-ben hozták), hogyan próbálták visszaszorítani a kivándorlást propagáló irodák és ügynökségek tevékenységét. Világosan látszik, hogy a kivándorlás a két háború között és után, illetve az '56-os forradalmat követő években volt a legintenzívebb.

A Szegedi Tudományegyetemen folyó emigráció-kutatások újdonsága az 1945 utáni magyar emigráció történetének vizsgálata. A második világháború utáni emigránsok abban különböztek elődeiktől, hogy immár nem anyagi-társadalmi nehézségeik miatt, hanem politikai okokból hagyták el Magyarországot. Legnagyobb számban Argentínában és Brazíliában telepedtek le magyarok, ezt követik a venezuelai, uruguayi, a Karib-térségbeli

és az andesi országok kolóniái. Különösen érdemes figyelmet szentelni az argentin, azon belül is a Buenos Aires-i közösség élénk kulturális és társadalmi tevékenységének. Lapjaik, mint például a *Délamerikai Magyarság* és a *Magyar Út / Magyarok Útja* az egész kontinensen ismertek voltak. Jelenleg *Argentínai Magyar Hírlap* néven adnak ki újságot. A latin-amerikai magyarság azonban leginkább megosztottságáról vált ismertté, derül ki a tanulmányból. Szervezeteik világnézeti-politikai és vallási illetve szociális alapon jöttek létre.

Az 1956-os magyar forradalom híre Latin-Amerikába is elért, hetekig volt címlapon a forradalom ügye, és számos szovjetellenes tüntetést és adomány-gyűjtést szerveztek. A forradalom leverése után szabályos „verseny” indult a menekültek befogadására. Trujillo dominikai diktátor 20 000 (de alig 500-an érkeztek), Brazília és Argentína 3–3000, Venezuela 1500, Peru, Chile és Kolumbia pedig 1000–1000 magyar befogadására tett ígéretet. A végső számok ennél sokkal kisebbek, összesen kb. 4000 magyar bevándorló talált magának új hazát Latin-Amerikában.

Az 1960-as évektől azonban gyökeres változások történtek mind a magyar, mind a latin-amerikai politikai színtéren. Magyarországon a Kádár-rendszer a szocializmus „puhulását” hozta, ennek köszönhetően 1989-re már tizenegy latin-amerikai országban működött magyar nagykövetség. Ugyanez az időszak Latin-Amerikában a katonai diktatúrák időszaka volt, amelyek korlátozták mindennemű egyesület vagy mozgalom tevékenységét, újságaik kiadását, ezáltal sokkal nehezebb volt a hagyományok ápolása és a közösségi élet. Azt is figyelembe kell venni, hogy erre az időre eltűntek az első generációs bevándorlók, és sok esetben a második vagy harmadik generáció már nem beszélt magyarul, és egyre inkább feledésbe merültek magyar gyökereik. Az elmúlt években azonban jelentősen élénkültek a magyar kolóniákkal való kapcsolataink, hangsúlyozza a tanulmány.

A kötet, miközben ízelítőt ad Anderle kutatásaiból, némiképp képet nyújt a szegedi egyetemen folyó Latin-Amerika kutatás három nagy témaköréből is: a latin-amerikai politikatörténet, a spanyol-magyar kapcsolatok, és a latin-amerikai magyarság emigráció-történetének kutatásáról.

Anderle Ádám: *La mirada húngara Estudios históricos sobre España y América Latina*. (A magyar látószög. Tanulmányok Spanyolország és Latin-Amerika történetéről) Szegedi Tudományegyetem, Szeged, 2010. 221.

Szalai Éva Emese